

Osváth Ilona képkészítő művészete

A művész 2007-es népművészeti kiállításának összegzése

*Nemcsak nyelvében él a nemzet,
hanem jelképeiben is*

A népművészet titkainak megfejtése, megértése napjaink nagy kihívásai közé tartozik. A jelképek élete, szerepe és átalakulása éppen úgy a figyelem központjában áll, mint annak jelentésbeli és funkció szerinti magyarázata. Ennek következtében a népművészet motívumairól szólni, újat mondani ma csöppet sem könnyű feladat. Magam részéről különösen méltatlan vagyok e feladatra, hiszen sem a jel elmélettel, sem pedig e műalkotás típus elvi hátterével, sem szimbólumkutatással nem foglalkoztam.

A szimbólumok iránti érdeklődésnek az az oldala, amit Osváth Ilona képvisel, mondhatni egyedülálló. Tudatosan keresi a népművészet egy-egy karakterisztikus szimbólumát, és azzal kíván új üzenetet adni az érdeklődőknek a hímzés világán keresztül. Korunkban, ott, ahol a népművészet él, a népművészeti technikák és díszítmények általában nem hordoznak szimbolikus jelentést. Az alkotók számára legfeljebb a színek kiválasztása tudatos. A piros szín iránti érdeklődést meg szokták indokolni. A piros a fiatalasszonyokhoz illik. Ő az élet ígérete, a boldogság hordozója, az élet továbbvivője. Őt még halálában is a piros illeti. Piros halottas lepedőt készítenek váratlan elhunytakor, ha nincs ilyen a kelengyében. Évenként készítenek piros tojást a húsvéti ünnepre, ami egyrészt Krisztus lehulló vérére emlékeztet, vagyis a halálra, de ugyanott, Pusztinában azt is mondják, hogy a lány a legényeknek, különösen a szertőjének nem adhat mást, mint piros tojást.

A színek harmóniája hosszú évszázadok alatt alakult ki. Most, amikor gyári festékekkel dolgoznak még a hagyományörző vidéken is, nem figyelnek olyan erősen az élénk színek egymást zavaró használatára. Sokszor a nemzeti identitás kifejezését is előtérbe teszi a színharmóniával szemben. A színek jelentése azonban igen archaikus. Moldvában, Magyarfaluban mondta egy asszony, hogy „a zöldet azért tesszük, mert az a natura, abból lesz az élet”. A sárgát is tudatosan használják: „a

sárig az a gabonamező”. Hasonlóképpen a fekete jelentése is világos: „fekete meg a mezőnek a földje”. A színek tehát nem véletlenül kerülnek a tárgyakra bármely alkotáson jelennek is meg, kerámián, hímes tojáson, kendőn vagy szőttesen.

A formák megjelenése legalább olyan összetett, mint a színeké. A tradicionális népi társadalomban éppen úgy, mint a hivatásos művészetben, a formák alkalmazása tudatos volt. A legtöbb díszítmény neve, jelentése idővel elhomályosodott, mechanikussá vált a használata, elnagyolt lett a kontúrja, és az összetett jelenetek egymástól elszakadva kaphattak szerepet. Éppen ezért akár a több évszázaddal ezelőtt készült szerzői névtelenségben, vagy ismert mesterek alkotásaiként fennmaradt alkotások szimbólumai, vagy a közelmúltban készült alkotások díszei is lehetőséget és alkalmat kínálnak nekünk arra, hogy a korábbi világkép elemeinek felismerését véljük felfedezni. Minden valószínűség szerint a korábbi időben több díszítménynek volt vallási vagy mágikus jelentése, funkciója. A rekonstrukció esetenként elszakad az alkotók tudásától, ismeretétől, világképétől. Például a szakirodalomban gyakran emlegetett *életfa* motívum a szilágysági, moldvai geometrikus díszítményeket rákérdezéskor *fenyőfának* mondanak. Meg is magyarázzák, hogy „fenyőágot szoktunk írni, mert a fenyő télbe-nyárba mindig ződ, ő bújtatta el Jézust a kinozástól”. A *csillagos* illik hozzá, mert a „csillagos ég mutatta nekik az utat a nagy budosásban”. Tehát, amikor a régi magyar világkép emlékeit látjuk a hímzéseken, faragásokon, tojás díszítményeken, akkor azt is tudatosítani kell, hogy a 20. században a gyűjtők ezek megfogalmazására ritkán bukkantak, a nyomok az átalakult hit és világkép jelképeire igazodva maradtak fenn.

A művészetteoretikusok a geometrikus díszítményeket absztrakt képeknek szokták tekinteni, és nem tulajdonítanak nekik jelentéshordozó szerepet. A népi kultúra ismeretében azonban határozottan állítom, hogy a geometrikus minták világszemléletet fejeznek ki, és ha ezek elnevezését is ismerjük, még inkább állíthatjuk a formák jel-

képek, és mögöttük megfelelő tudás, világkép, vallásos vagy mágikus világkép rejlik. Osváth Ilona ennek a tudásnak birtokában alkotta meg a maga alkotásait, és hozta a 21. század racionalizált emberei elé.

A Szarvasfiú kiállítás izgalmas darabjai a szarvas alakot sokféle változatban hozzák elénk. Számunkra világos, hogy a magyar nép egyik totemállatának megjelenítését láthatjuk itt. Eurázsia majd minden népének kultúrájában megtalálható a jellegzetes szarvas agancsával, lenyűgöző formájával ábrázolt állat, de minden nép fűzött hozzá eredetmondát, mítoszt, világképformáló magyarázatot. Szarvas, amint eltűnik, és újra előjön, amint csábítja és vezeti az új utat keresőt, mígnem megtalálja a kívánt helyet, ez csak a magyar mondkörhöz köthető. A román kolindák is énekelnek szarvasokká vált ifjakról, akik apjukkal együtt indultak el vadra vadászni, de ittak a szarvas nyomában megmaradt vízből és maguk is szarvasokká lettek. Ezért mi nem iszunk másból csak tiszta forrásból, hogy plagizáljam Bartók fordításában ismertté lett kolindát, a Cantata profana szavait. Ez a karácsonyi ének, kolinda azt a szarvast hozza elénk, amelyiknek csillagképe éppen a téli napfordulón tűnik el. A szibériai mítosz szerint a hatlábú szarvast üldöző vadász a csillagösvényen (Tejúton) kergeti az állatot, le is lövi, közben elveszti sítalpját, amit külön jól látnak a csillagképeket ismerők. A szarvast végül legyőzte a vadász, eltűnt, mert elrabolta a napot, de neki is meg kell halni, mikor a nap fényessége a nyári égboltot éjszaka is megvilágítja. De a nyár végén újból megjelenik a szarvas, és újból üldözi a szarvast, mert az évek és évszakok körforgása ezt követeli. Lükő Gábor ír erről a szarvas csillagképről. A szarvas Osváth Ilona számára maga az ember, a magyarság, az emberiség. E motívum segítségével mutatja be az önmaga jövőjét felélő, önző világot, és egy víziót, közvetve megjelenített sajátos világképet.

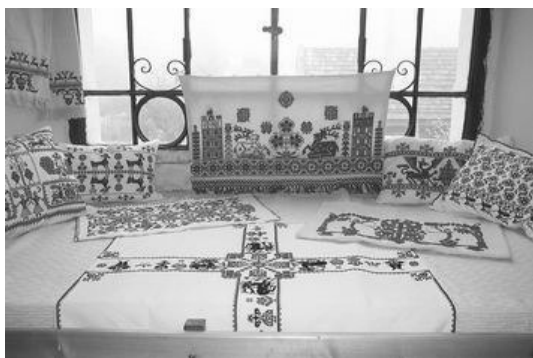
A motívumok mellett apró díszek találhatók. Pl. fel- és lefelé nyitott, folyamatos mederben megjelenő formák, ami nem más, mint a *vízfolys*, a *vétett út* a maga kanyargósságával, az egyszer fenn, egyszer lent változatosságával. Ez a motívum éppen úgy hozzátartozik a magyar szimbólumrendszerhez, mint a könnyebben felismerhető szarvas vagy a madár. Főminta is lehet, meg

mesterke (vagyis szegény *dísz*) a *fenyőágas* minta, ami ha csak két-háromágú, akkor *búzafejesnek* is mondanak. Bármelyik népi elnevezést ismerjük, tudjuk, értjük, hogy itt valami fontos motívumról van szó, ami az étellel függ össze. Ha fekvő formában találjuk a befelé nyitott, megsokszorozott V formát, akkor a felső és alsó világ elválasztásával találkozunk. Ezt a mintát Kalotaszegen, Moldvában *halfejesnek* mondják, minden indok nélkül, de a mítoszok üzenetét értők előtt világos, hogy a felső és alsó világ között lényeges eltérés van. Szegő mintaként jelenik meg a fésűs motívum, amit Gyimesben *kígyófejesnek*, *csikószeműnek* hívnak. Tehát nem lehet véletlen, mivel keretezik a főmintát, milyen szimbólum kerül a különböző használati tárgyra. A fejpárnán lévő minta védte a rajta pihenőt egész éjjel. Így például az a párnavég, ahová a hímző asszony kígyós mintát írt óv szerepet is belevarrt. A kígyó általában gonosz lény, leszámítva a házat, gazdát, kutat őrző fehér kígyót, házi kígyót, elpusztítani éppen úgy nem volt szabad, mint a békát, pókot. Megjelenítésével, rajzával védték a ház gazdáját, az ezernyi veszélynak kitett asszonyokat, gyerekeket. Hasonlóan védő funkciójú volt a szem, szarv, horog. Nem biztos, hogy tudatosították a minták jelentését, de azzal, hogy még néhány évvel ezelőtt is meg tudták nevezni a hímzéseket, formájuk szerint el tudták különíteni, azt jelenti, hogy a tradicionális világkép része volt életüknek. Funkció szerint pedig védő szerepet töltöttek be a testen hordott ruhákon, az ágybeli textilek díszítésével. Ezt a világképet tette modern köntösbe Osváth Ilona.

A magyar eredetmondák másik nagy csoportja Emese álmához köthető madár, turul, sas vagy csak egyszerűen egy stilizált madár volt. A nyugodt testhelyzetű, lábain álló, vagy szétterjesztett szárnyal ábrázolt madár egyaránt megjelenik a népi díszítőművészetben. Lükő Gábor *A magyar lélek formái* című írásában sokféle jelkép magyarázatot adott egységben látva a képi ábrázolást és szövegmegformálást. Emese álmában is szerelem jelképe a madár meg a termékenységé, éppen úgy, mint a régi magyar hitvilágban. A madár a lélek szimbóluma is, ebből fakad megannyi jelentése, és nem véletlen, hogy képi megjelenítése, keresztzemes megmintázása is változatos. Szerelmen kívül büszkeséget, hűséget, hiúságot, tiszta-

ságot, szabadságot egyformán jelképez. Az egymással szembe forduló galambnak mondott formák éppen úgy láthatók a hímzéseken, faragásokon, mint a bozontos farkú páváé. Ha mindehhez hozzátesszük a mesék, dalok madarát, a Kodály által megkomponált szabadság után vágyódó páva, büszkeséget hirdető daru, társa után búslakodó gerlice mind-mind ott ékeskedik a tradicionális kultúrát ismerők tárgyain.

Az egyes mintákon túl a mintaszerkezetek egésze is jelentést közvetít. Fontos a szimmetria és az aszimmetria. Míg a szimmetria inkább pozitív asszociációt ébreszt, és a harmóniát, teljességet, kellemes érzést sugallja, addig az aszimmetria kellemetlen érzést kelt. A folyamatos ismétlésekből adódó váltakozó ritmus lehet nyugtalanító, mint például *ördögfejes* vagy *kígyós* minta. De az ismétlés, ha teljes, akkor egész hímet ad, négyes és kettős tengelyű szimmetrikusságával, koncentrikus felépítésével harmonikussá válik. Sokszor ezt a bonyolult mintát *csillagvirágosnak* mondják. A kompozíció teljességét a pozitív centrum és a körülötte minden irányban kiterjedő, de többszörösen is keretbe zárt negatív periféria alkotja. Ez

maga az emberi világ, az élet teljessége. A díszítésmények funkciója maga a védelem, az ember oltalma. A fel- és lefelé nyitott, folyamatosan ismétlődő V forma, amit *veszett útnak* is mondják, nem más, mint a *Csillagösvény*, ami a *Tejút*, ahol a jó lelkek járnak a búcsút, vagy a tündérek léptei fénylenek, vagy a lelkek mutatják a „mönnyébe” vezető utat, amelynek végén, az elhajlason túl látható az alvilág ösvénye a rossz lelkek számára.

A lélek ezen a világon és a túlvilágon egyaránt járja a maga útját. Ezt a vándorlást az ember megannyi módon képes kifejezni. A testi ruhákon lévő hímzések csak egyik vetülete ennek a megtett, megtenni szükséges útnak. A mitikus jelentés az igazi üzenet, amit azok értenek, akik közel állnak az adott világképhez, akik képesek a formák mögött a jelentést és annak funkcióját a maga teljességében felfogni. Osváth Ilona a régi magyarság világképének egy kis részében kalauzolja el az érdeklődőket, ebben van munkája jelentősége, és ezért méltányoljuk, támogatjuk törekvéseit.

Kríza Ildikó

Váradiné Osváth Ilona textilművész alkotásai (Internet)

Gyimes és Moldva

Az egyik a volt Monarchia határán – a másik azon is túl. A trianoni határokról szemlélve mára már mindkettő távoli, idegen tájnak számít. De csak annak tűnik – ugyanis mindkettőben sok magyar anyanyelvű él, saját iskolával, templommal, kulturális és művészeti szervezettel. Csak félve merem jelezni: a nehézségek és a pénzhiány ellenére a gyimesi és moldvai magyar intézmények hatékonyabban működnek mint az anyaországban, a gaz-

daságilag jóval erősebb Őrvidéken (Burgenlandban) vagy Muravidéken (a mai Szlovéniában). Mindez fontos bizonyítéka, hogy szűkösebb anyagi források és politikai akadályok ellenére is jól lehet működtetni a kisközösségek életét, ha megvan a szeretet, az összetartás és az önzetlenség.

A pénz az ego-t hozza az előtérbe – az egyforma életmód és lehetőségek pedig a kalákát. Ha egymásra vagyunk utalva (és pl. nem másra, aki ide-

genként juttat ugyan, de érte gyökereinket-hagyományainkat is elkérheti-veheti), és segítjük is a másikat, biztonságban, megbecsülésben, közösségben élhetünk örömteli életet. Az elidegenedés, a kiszolgáltatottság és a depresszió ismeretlen fogalom marad ilyenkor. S az orvosoknak is kevesebb a dolga: az idősek szépen dolgoztatnak a jó levegőn, a tiszta források vizét fogyasztva, míg magukhoz nem hívja őket a Teremtő. Valljuk be, mi nagyvárosiak: idősebb korban sokan elcsereálnék autónkat, nyaralónkat ezért az „idilli életformáért”!

Útban Gyimes felé egy esti táncházat látogattunk meg a Nagyenyed melletti **Magyarlapádon**. A szászcsávási muzsikusok, a Sipos-család alapította helyi zenekar (nemrég jelent meg a lapádi Pirospántlikás tagjainak legújabb CD-je) szolgáltatták a zenét a tánctanuláshoz és az esti szórakozáshoz. Idén nem a falu szülötte, Kis István tanított (amerikai vendégszereplése ezt nem tette lehetővé) – egykori kollégája, a sepsiszentgyörgyi Háromszék szölistája, Imre Béla „Béci” és párja vették át a táncmesterek szerepkörét. A tábor vendége volt Szántó Feri bácsi is Magyarbecéről. Az esti programot a táborban egyébként a Kükküllő-menti zenei anyagot tanuló egyik budapesti zenekar is színesítette: zenészei kalotaszegit, székít és mezősegit húztak a mindig visszatérő helyi táncrendek közötti szünetekben.

Gyimesközéplokon a még élő „klasszikusok” – Zerkula János bácsi és Regina néni, Antal Zolti bácsi és a Tímár-család -- no meg Duduj Rozi és „ifjú zenekara”, valamint a helyi Tücsök együttes szolgáltatták a muzsikát a 200 fős tábor vendégei számára. Táncmesterek András Mihály és Mihály Piros (felcsíki), Bodó-Bán János és Enikő, Szalay Zoltán és Rózsika (gyimesi), valamint a kezdőknél Gábos Endre és Simon Kati (gyimesi) voltak.

Volt még énektanítás (az idej tábor slágere a csiki „Haragszik a nap a holdra...” lett), kirándulás az ezeréves határhoz (Gyimesbükkre, ahol a Rákóczi-vár is található), gálaműsor a környékbeli hagyományörzők részvételével. A gyimesbükkieknek sajnos nem volt érkezésük megjeleni a „szénacsinálás” miatt, de a csíkmadarasiak és a csíkszentdomokosiak eljöttek, így Setépataka, Hidegség és Középlok mellett ők képviselték a helyi hagyományörzőket.

A gálaműsorban csodálatos énekeket hallhattunk Csillag Gyurikától és Berszán Fülöptől. László Erzsébet pedig érdekes előadást tartott a gyimesi lakodalmi szokásokról. E sorok írója pedig a székelymagyar rovásírással ismertette meg a tábor lakóit. Így hazafelé már minden táborlakó el tudta olvasni a rovásírásos részt is Székelyudvarhely látogatókat üdvözlő tábláján.

Megható volt Zerkula János 80. születésnapjának ünneplése is -- Sára Ferenc köszöntésképpen eljárt János bácsi kedvenc verbunkját.

Az esti táncházakban helyet kapott a moldvai (egyik este Legedi László István is velünk zenélt) és Molnár Szabolcsnak és barátainak köszönhetően a mezősegi és a kalotaszegi is. A vonós hangszerek oktatását a helyi prímások mellett Sinkó András irányította.

Talán nem sértő, ha megemlítem: a romániai változások miatt Középlok főút felőli részét és a kultúrházat szépen rendbe hozták ugyan, azonban az erdő felől rápillantva az épületekre kitörött ablakokkal, 10-20 éve lefestetlen falakkal találkozunk. Reméljük, hogy jövőre már lesz pénz és energia a „Patyomkin-falu jelleg” felszámolására.

Külsőrekecsinben már működik a magyar nyelvű oktatás. 10 éve még elszánt harcot kellett folytatni a nyári olvasótáborok engedélyeztetéséért (megrendezésük akkor komoly teljesítmény volt, hiszen nem is sokkal előtte Ceausescu még a bezúzott Bibliákból készített WC-papírt). Mára már alapítványi támogatásból egészítik ki a Magyarországról érkezett, felkészült tanítók bérét.

Moldva még mindig egzotikus helynek számít az anyaországiak szemében. Az odaköltözők hamar

megszokják a katrincába és bernyecbe öltözött helyieket. A kultúrházban pedig csak „meg kell tiszítani” az ablakot, s máris kellemes lesz a levegő. A pataknál meg együtt ihatunk az állatokkal – mi a forrásból, ők a vályúban összegyűlt vízből.

Tündik Tamás kiváló zenészeket hívott meg a faluhétre és táborba: Mandache Aurelt, Fehér Mártont, Ioan Antimot, Legedi László Istvánt, Hodorog András, akik a fiatalokkal (Földi Lehel, Németh László, Csibi Szabolcs) együtt „csányták” a muzsikát (azaz zenéltek). Így az önfeledt táncnak és tánc tanulásnak nem volt akadály. Csupán egy rövidzárlat okozott kisebb fennakadást – szerencsére komolyabb károk nélkül. Miután az első nap a magyaroskát, a léremet, a zdrobuljankát, a keresemet és a pálmácskát sikeresen megtanultuk, már reményteljessé vált, hogy a tábor végéig a közel 30 „táncocskát” minden résztvevő elsajátítja.

Dobos Rózsa csodálatos magyar énekekre tanította a vendégeket. Szarka Marika és Felicia gondos szervező munkájának köszönhetően a tánc tanítást remekül színesítették a helyi fiatalok táncbemutatói, s az étkeztetés, az elszállásolás is zökkenőmentesen zajlott az idei nyár legolcsóbb néptánc táborában.

Moldvában erős összetartó erő a katolikus vallás. Az előző száraz hét után esőért imádkoztak a helyiek (másnap megállapíthattuk, hogy sikerrel). Vasárnap megcsodálhattuk Szent Ferenc a kivilágított szobrát, a templomkertben önfeledten játszó gyerekeket (az olasz misszionáriusok román nyelven tartották a foglalkozásokat). Leszűrtük a következtetést: amíg az ortodoxia nemzeti vallásként működik Romániában, addig a katolikus nemzetközi(bb) elveket vall. Viszont az Atya és a Fiú mellett megjelenik a Szűzanya (ez a hármasság a régi idők mainál igazságosabb, anyajogú társadalmi berendezkedését juttatta eszünkbe).

Rekecsinben nagyon tisztelik és szeretik a „bubákat” (kisgyerekeket). Ezek után nem meglepő, hogy Moldvában (és Gyimesben) nagy a gyermekáldás – sok családban 4-5 gyermek is születik. Az emberek egyszerű körülmények közt élnek, gyakran maguk készítik ruháikat és szerszámaikat (a szövést mi is megpróbálhattuk) – mégis

boldogabbnak és kiegyensúlyozottabbnak tűnnek gazdagabb városi vendégeiknél. Így természetes, hogy a kirándulás a Szeret (a folyó román neve – Siretul – a magyar szó átvételéről tanúskodik) partjára is szeretetteljes hangulatban zajlott.

Záhonyi András beszámolója
Fotók: Vikor Bea

Kozma Imrének és Tunyogi Csapó Gábornak ítélték a Mindszenty Emlékérmét

November 4-én vasárnap délelőtt adták át a Mindszenty Emlékérmeket. Az elismerést ezúttal Kozma Imre irgalmas rendi szerzetes, a Máltai Szeretetszolgálat magyarországi vezetője és Tunyogi Csapó Gábor író vehette át a Parlamentben Lezsák Sándortól, a Tisztelt Ház alelnökétől.

A Mindszenty Társaság 2007. június 30-án a Vasváron tartott összejövetelén döntött, hogy a következő Mindszenty emlékérmeket Kozma Imre irgalmas rendi szerzetes, a Máltai Szeretetszolgálat magyarországi vezetője és Tunyogi Csapó Gábor író kapja. Az elismeréseket vasárnap adta át a Parlamentben Lezsák Sándor, a Ház alelnöke.

Az ünnepséget követően 12 órakor a Budavári Nagyboldogasszony Koronázó Főtemplomban (Mátyás templomban) a mártírok tiszteletére szentmisét és ökumenikus áldást celebráltak.

2004. márciusban alakult a Mindszenty Társaság. A szervezet célja a bíboros emlékének ápolása, életművének megismertetése, és az 1975-ben elhunyt főpap életútja feltárásának elősegítése. Évente hat Mindszenty Emlékérmét adnak át.

FH